

Symbolika czynności przy poświęceniu ołtarza

KAZIMIERZ LIJKA

W 1977 roku papież Paweł VI promulgował nowe *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, które ukazało się w wydaniu wzorcowym po polsku w roku 2001¹. Przez wiele wieków w Kościele używano Pontyfikału z 1595 roku, który zawierał obrzędy opracowane pod koniec XIII w. przez biskupa Wilhelma Duranda². W 1961 roku obrzędy zostały uproszczone i skrócone.

Liturgia poświęcenia ołtarza ulegała rozwojowi, poczynając od IV w. Najpierw ołtarz był poświęcany przez samo sprawowanie na nim Eucharystii, później dołączono do celebracji składanie relikwii męczenników, pokropienie wodą święconą, namaszczenie krzyżmem, spalanie kadzidła i oświetlenie. Każda z tych czynności ma bogatą symbolikę opartą na perykopach biblijnych, objaśnianą przez Ojców Kościoła, przez autorów Średniowiecza oraz przez same *Obrzędy*.

I. POKROPIENIE WODĄ

W obrzędach wstępnych poświęcenia ołtarza zamieszczono błogosławieństwo wody i pokropienie ludu na znak pokuty i na pamiątkę chrztu oraz pokropienie ołtarza na znak jego oczyszczenia³. Modlitwa błogosławieństwa wody nawiązuje do pokropienia wiernych i ścian świątyni, ale nie czyni żadnego odniesienia do pokropienia ołtarza i tym samym pomija wyjaśnienie symboliki tej czynności.

W Pontyfikałach wcześniejszych pokropienia dokonywano tzw. wodą gregoriańską, która była mieszaniną wody, soli, popiołu i wina (do VIII w. tylko wody i wina)⁴. Zwyczaj stosowania tej wody przypisuje się papieżowi Grzegorzowi Wielkiemu (†604). Symbolikę czterech składników objaśnił Durand Starszy (†1296) w dziele *Rationale divinatorum officiorum* (I, 7). Woda oznacza człowieczeństwo,

¹ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, wydanie wzorcowe, Katowice 2001 (skrót: OPKO).

² P. J o u n e l, *La dédicace des églises*, w: A. G. M a r t i m o r t, *L'Eglise en prière*, t. 1, Paris 1984, s. 230; por. B. N a d o l s k i, *Liturgika*, t. 1, Poznań 1989, s. 161-165.

³ OPKO, n. 35, s. 130n.

⁴ Cz. K r a k o w i a k, *Gregoriańska woda*, EK 6 (1993), kol. 138.

wino – bóstwo, sól – naukę zawartą w przykazaniach Bożych, popiół – pokorne cierpienia Chrystusa⁵. Błogosławieństwo takiej wody składało się z egzorcyzmowania soli i wody, błogosławieństwa popiołu i wina, zmieszania soli i popiołu oraz wsypania ich do wody na znak krzyża i wiania wina na znak krzyża⁶. W tej wodzie biskup zanurzał kciuk prawej ręki i czynił krzyż na środku mensy ołtarza, następnie w ten sam sposób czynił cztery znaki krzyża na czterech rogach ołtarza. Potem obchodził siedem razy ołtarz i kropił kropidłem z gałązek hizopu⁷.

W pokropieniu wodą widziano analogię do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego przyjmowanych przez człowieka, który stawał się świątynią Bożą. Natomiast budynek kościelny stawał się świątynią Bożą przez oczyszczające obmycie (*lustratio*), namaszczenie krzyżem i sprawowaną w nim Eucharystię. Jeszcze w Pontyfikale z 1961 r. *lustratio* jest obrzędem złączonym z egzorcyzmem, przez który Kościół prosił Boga o wypędzenie złego ducha i oddalenie jego zgubnego wpływu, aby budynek mógł służyć kultowi Bożemu⁸. We wszystkich dawnych obrzędach *lustratio* było czynnością przygotowującą do poświęcenia kościoła i ołtarza. Pokropienie ścian budynku, wiernych i ołtarza jest złączone w jednej czynności i na pewno chodzi tu o oderwanie człowieka i ołtarza od wpływów zła i oddanie ich Bogu⁹. Antyfony towarzyszące pokropieniu pochodzą z Księgi Ezechiela: *Widziałem wodę wypływającą z prawego boku świątyni, alleluja, a wszyscy, do których doszła ta woda, zostali zbawieni i wołają: Alleluja, alleluja* (por. Ez 47,1-2.9); *Pokropię was czystą wodą, oczyszczę was z wszystkich grzechów i dam wam serce nowe* (Ez 36,26-26)¹⁰. Do treści pierwszej antyfony można by się odnieść krytycznie, gdyż pożądaną byłaby tu pewna modyfikacja, bowiem w Księdze Ezechiela jest mowa, że *woda wypływała spod prawej ściany świątyni, na południe od ołtarza*. Przy poświęceniu ołtarza włączenie terminu *ołtarz* byłoby w tej antyfonie wskazane. Druga antyfona jest przeznaczona na Okres Wielkiego Postu i ma wyraźny charakter pokutny i łączy się z obmyciem chrzcielnym. Symbolika wody otrzymuje pełne znaczenie w sakramencie chrztu. Sakrament ten powoduje oczyszczenie z grzechów (1 Kor 6,11; Ef 5,26; 1 P 3,21), jest on bowiem kąpielą odrodzenia i odnowienia w Duchu Świętym, co jest warunkiem wejścia do Bożego Królestwa (J 3,5).

Pokropienie wodą przypomina zanurzenie w rzece wody życia, która wypływa z tronu Boga i Baranka (Ap 22,1); jest to wylanie mocy Ducha Świętego na

⁵ Tamże.

⁶ *Pontificale Romanum Summorum Pontificum jussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII, Pontificibus Maximis recognitum et castigatum*, Mechliniae 1934, s. 443-447 (skrót: PR).

⁷ Tamże, s. 447-451.

⁸ Cz. K r a k o w i a k, *Dedykacja ołtarza według Pontyfikału Rzymskiego z 1977 r.*, RBL 6(1981), s. 367.

⁹ I. M. C o l a b u i g, L' „*Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*”. *Appunti di una lettura*. Not 13(1977), s. 408.

¹⁰ OPKO, n. 36, s. 131n.

uczestników celebracji i uobecnienie zbawczych wydarzeń paschalnych oraz włączenie w nie wiernych, którzy mogą przez to stawać się coraz pełniej nowymi ludźmi¹¹. Pokropienie ołtarza oznacza, że jest on uwolniony od wpływów szatana i przeznaczony do oddawania chwały Bogu i do uświęcania ludzi.

Formuła po pokropieniu ma wydźwięk pokutny i wskazuje na Boga – Ojca miłosierdzia, który odpuszcza grzechy i któremu poświęcany jest ołtarz. Jest w niej również nawiązanie do ołtarza niebieskiego, na którym na wieki składa się ofiarę uwielbienia¹².

II. ZŁOŻENIE RELIKWII ŚWIĘTYCH

W nowych *Obrzędach* znajduje się zachęta do zachowania tradycji liturgii rzymskiej składania pod mensą ołtarza części relikwii jednego lub wielu Świętych¹³. Mają to być relikwie odpowiedniej wielkości, by można w nich było rozpoznać cząsteczki ciała ludzkiego, gdyż co do ich autentyczności nie powinno być wątpliwości. Dawniej składano tylko relikwie męczenników, dzisiaj mogą to być relikwie Świętych, którzy nie ponieśli śmierci męczeńskiej. Relikwie składa się na znak, że *ofiara członków wzięła swój początek z ofiary Głowy*¹⁴. Składanie relikwii pod ołtarzem ma swoje uzasadnienie biblijne. Jan w Apokalipsie pisze: *Ujrzałem pod ołtarzem dusze zabitych dla Słowa Bożego i dla świadectwa, jakie mieli* (Ap 6,9). Wizja Jana odnosi się do nieba, gdzie męczennicy oczekują na dopełnienie swej liczby, przewidzianej przez Boga. Ich ofiara jest złączona z ofiarą Chrystusa (por. Kol 1,24), a ich łączność z Chrystusem jest uzasadniona wiarą w świętych obcowanie.

Biblia dostarcza wielu przykładów świadczących o przedmiotach należących do Chrystusa i Apostołów, które posiadały cudowną moc uzdrawiającą (Mt 9,20; Dz 5,15; 19,12). W Księdze Królewskiej opisany jest przypadek cudownego powrotu do życia zmarłego – po dotknięciu kości proroka Elizeusza (2 Krl 13,21). Nie jest to jednak jeszcze dowód na oddawanie czci relikwiom proroków¹⁵.

Praktyka składania relikwii męczenników pod ołtarzem jest znana w IV wieku¹⁶. W 386 roku św. Ambroży opisuje, w jaki sposób wkładał szczątki męczenników Gerwazego i Protazego, które odkrył w bazylice¹⁷. Przed umieszczeniem ich ciał pod ołtarzem, Ambroży odprawił, przy liczным udziale ludu, modlitewne czuwanie. Pisze on o tym następująco: *Zwycięskie ofiary znalazły się w tym*

¹¹ A. D o n g h i, *Gesty i słowa*, Kraków 1999, s. 62.

¹² OPKO, n. 37, s. 132.

¹³ *Tamże*, n. 5, s. 27; por. *Institutio Generalis Missalis Romani*, n. 302, w: *Missale Romanum*, Typis Vaticanis 2002, s. 69.

¹⁴ OPKO, n. 14, s. 30 i n. 5, s. 118.

¹⁵ M. B u d z i a r e k, *Kult relikwii w starożytnym chrześcijaństwie*, RBL 5(1979), s. 276.

¹⁶ A. G. M a r t i m o r t, *dz. cyt.*, s. 225.

¹⁷ Św. A m b r o ż y, *Epistola 22*, PL 16, kol. 1019-1026.

miejscu, gdzie Chrystus jest ofiarą. Lecz On, który za wszystkich cierpiął, na ołtarzu, oni pod ołtarzem, gdyż Jego męką zostali odkupieni¹⁸.

Umieszczanie ciał męczenników pod ołtarzem uzasadnia się również tym, że pozostają oni w ścisłym związku z Chrystusem¹⁹. Ołtarz symbolizuje Ciało Chrystusa, zaś męczennicy są członkami Chrystusa. W IV i V wieku pojawiały się zarzuty jakoby chrześcijanie zamiast składać ofiarę Chrystusowi, składają ją męczennikom. Na takie zarzuty odpowiadają niektórzy Ojcowie Kościoła. Św. Augustyn mówi, że ołtarze stawia się męczennikom, *by składać ofiary nie samym męczennikom, lecz jednemu Bogu, Bogu ich i Bogu naszemu. Przy tej ofierze we właściwym miejscu oraz w należyтым porządku wymieniamy wprowadzie męczenników jako ludzi Bożych, którzy wyznając Boga zwyciężyli świat, jednak składający ofiarę kapłan nie zwraca się do nich. Albowiem składa ofiarę Bogu, nie męczennikom, chociaż dokonywa jej w miejscach, gdzie czci się ich pamięć*²⁰. W innym miejscu tenże biskup pisze: *Kto z wiernych kiedykolwiek słyszał, by kapłan stojąc przed ołtarzem, wzniesionym ku czci i chwale Boga nawet nad świętym ciałem męczennika, mówił w swych modlitwach: składam tę ofiarę tobie, Piotrze czy Pawle, czy też Cyprianie – skoro przy szczątkach składa ofiarę Bogu, który uczynił ich i ludźmi, i męczennikami, jednocząc ich w chwale niebieskiej ze swoimi świętymi aniołami? W ich uroczystości mamy się zachęcać do zdobywania podobnych wieńców i palm*²¹. Chrześcijanie czczą pamięć męczenników, by pobudzić do ich naśladowania, jak też po to, aby korzystać z ich zasług i modlitw. Ołtarze stawia się samemu Bogu męczenników, nie zaś któremuś z nich²². Faktem jest jednak, że relikwie męczenników, jak zaświadcza Augustyn, mają cudowną moc uzdrawiająca i uwalniająca od złych duchów²³.

Św. Hieronim podkreśla rolę wstawienniczą męczenników i tłumaczy, dlaczego szanujemy ich relikwie: *Jżeli apostołowie i męczennicy za życia mogą się modlić za drugich, kiedy muszą się troszczyć o siebie, o ileż więcej po uzyskaniu nagrody po zwycięstwach i triumfach?*²⁴. Szanujemy zaś relikwie męczenników, *aby uczcić Tego, którego są męczennikami; szanujemy sługi, aby poszanowanie sług spływało na Pana, który mówi: „Kto was przyjmuje, Mnie przyjmuje” (Mt 10,40)*²⁵. Hieronim, mówiąc o sprawowaniu Eucharystii nad relikwiami Piotra i Pawła, stawia retoryczne pytanie: *Żle więc czyni biskup Rzymu, który sprawuje ofiarę nad zmarłymi Piotrem i Pawłem: według nas po-*

¹⁸ Tamże, *Epistola* 22,13, kol. 1023 B; OPKO, n. 5, s. 118.

¹⁹ J. P a s i e r b, *Ołtarz chrześcijański: historia i symbolika*, STV 6(1968) f. 2, s. 23.

²⁰ Św. A u g u s t y n, *O państwie Bożym* 22, 10, t. 2, Warszawa 1977, s. 577.

²¹ Tamże, 8, 27, t. 1, s. 411.

²² Tenże, *Przeciw Faustusowi* 20, 21, tłum. J. S u l o w s k i, PSP 55, Warszawa 1991, s. 236.

²³ Tenże, *Wyznania* 9, 7, tłum. Z. K u b i a k, Warszawa 1992, s. 258n.

²⁴ Św. H i e r o n i m, *Contra Vigilantium* 6, PL 23, kol. 344 B.

²⁵ Tenże, *List* 109, 1, w: *Listy*, t. 3, tłum. J. C z u j, Warszawa 1954, s. 6.

*nad czcigodnymi kośćmi, według ciebie ponad podłym prochem, a ich groby są uznawane za ołtarze Chrystusa?*²⁶.

W Kościele czasów patrystycznych istniało przekonanie, że męczeństwo otwiera wprost drogę do nieba i męczennicy wchodzą do wiecznej chwały. Nie oddawano im czci boskiej ani nie składano ofiar, ale szczególną czcią otaczano ich groby i relikwie²⁷. Pod koniec okresu patrystycznego Jan Damasceński (†750) pisał: *Pan Jezus dał nam relikwie świętych jako zbawcze krynice, z których spływają na nas przeróżne dobrodziejstwa*²⁸.

Męczeństwo wierzących uważa się za uczestnictwo w męczeństwie Chrystusa i dlatego relikwie męczenników, obecne w ołtarzu, pozostają w ścisłej relacji z Chrystusem ofiarującym się w czasie Eucharystii. Chrystus odnawia na ołtarzu swoją ofiarę i mękę, dlatego słusznym jest to, że tam, gdzie jest Głowa, tam powinny być i członki, zaś wśród członków najbardziej godnymi są ci, którzy złożyli świadectwo przez przelanie własnej krwi, stając się uczestnikami w męce Chrystusa²⁹. I chociaż *Obrzędy* pozwalają na umieszczanie pod ołtarzem relikwii Świętych, którzy nie są męczennikami, to jednak bardziej wymownym znakiem pozostanie składanie relikwii męczenników, *gdyż w świadectwie krwi istnieje szczególna moc, którą całkowicie i w pełni wyrażają tylko relikwie Męczenników złożone w ołtarzu*³⁰. Oni bowiem w sposób bardziej wymowny uczestniczą w męce Chrystusa³¹.

Na Wschodzie używano relikwii z ciała męczennika, natomiast w Kościele rzymskim można było umieszczać relikwie w postaci przedmiotów, które miały kontakt z grobem męczennika lub pozostawały z nim w łączności za jego życia. Były to tzw. relikwie reprezentacyjne³².

W nowych *Obrzędach* złożeniu relikwii nie towarzyszy żadna modlitwa biskupa. W czasie, gdy składane są one w odpowiednio przygotowanym grobie, można śpiewać Psalm 15 z jedną z dwóch podanych antyfon lub odpowiednią pieśń. Antyfony mówią o spoczywaniu ciał Świętych w pokoju i o ich wiecznym życiu oraz o ich chwale, która trwa po wszystkie czasy³³.

Wszelkie relikwie muszą w ostateczności prowadzić do źródła świętości, czyli do samego Chrystusa, do Jego misji zbawczej i Dobrej Nowiny³⁴. W relikwiach

²⁶ Tenże, *Contra Vigilantium* 8, PL 23, kol. 346 B; zob. tłum. M. Starowieyski, w: E. Wi psz y c k a, M. S t a r o w i e y s k i, *Męczennicy*, „Ojcowie żywi” IX, Kraków 1991, s. 491.

²⁷ M. B u d z i a r e k, *art. cyt.*, s. 279.

²⁸ Św. J a n z D a m a s z k u, *De fide orthodoxa* 4, 15, PG 94, kol. 1166n; A. B o b e r, *Antologia patrystyczna*, Kraków 1965, s. 305.

²⁹ A. P. F r u t a z, *Il culto delle reliquie e loro uso nella consacrazione degli altari*, Not 1(1965), s. 310.

³⁰ OPKO, n. 5, s. 118.

³¹ *Tamże*, n. 20, s. 122.

³² A. P. F r u t a z, *art. cyt.*, s. 311.

³³ OPKO, n. 46, s. 137.

³⁴ J. S t e f a ń s k i, *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000, s. 411.

Świętych, zwłaszcza Męczenników, można widzieć symbol męki, śmierci i zwycięstwa Chrystusa nad grzechem i śmiercią. Obecność relikwii Świętych jest znakiem ich łączności z Chrystusem i zarazem ich wstawienniczej modlitwy.

III. NAMASZCZENIE OŁTARZA

Namaszczenie ołtarza krzyżem jest poprzedzone krótką formułą: *Niech Bóg swoją mocą uświęci ten ołtarz, który namaszczone jako Jego służby, aby wyrażał misterium Chrystusa, który ofiarował się Ojcu za życie świata*³⁵.

Według tej formuły, symbolika namaszczenia wyraża uświęcającą moc Bożą i misterium ofiary zbawczej Chrystusa.

Olej krzyżma, którym namaszcza się ołtarz, ma w liturgii szerokie zastosowanie. Również jego symbolika jest bogata i zakorzeniona już w Starym Testamencie. Namasczenie się oliwą uchodziło za znak radości i symbol pomyślności (por. Prz 27,9; Koh 9,8; Iz 61,3; Ps 45,8). Olejem namaszczano króla, co oznaczało, że namaszczonego został wybrany przez Boga, by stać się Jego narzędziem w rządzeniu ludem³⁶. Wskutek namaszczenia król stawał się uczestnikiem Ducha Bożego (1 Sm 16,13). Namasczeni byli kapłani i arcykapłani (Wj 28,41; 30,30; Kpł 4,3.5.16). Wyjątkowym pomazańcem miał być obiecany przez Boga i oczekiwany przez Izraela Mesjasz, który miał połączyć w sobie funkcję Króla, Proroka i Kapłana. Tym Mesjaszem jest Jezus, który został namaszczone Duchem Świętym i mocą (Dz 10,38). Tytuł ten odnosi Jezus do siebie, gdy po zmartwychwstaniu mówi: *Czyż Mesjasz nie miał tego cierpieć, żeby tak wejść do swej chwaly?* (Łk 24,26; por. 24,46).

Udział w mesjańskich funkcjach Chrystusa mają wszyscy chrześcijanie, którzy przez chrzest i bierzmowanie zostają zanurzeni w paschalnym misterium Chrystusa i przez to stają się mesjańskim ludem Bożym. Jednym ze znaków włączenia do tego ludu jest namaszczenie krzyżem w obrzędach chrzcielnych.

Obok namaszczenia ludzi, Biblia dostarcza przykładów na namaszczenie przedmiotów kultu, zwłaszcza ołtarzy (Wj 29,36n; 30,26-29; Kpł 8,10n), które stawały się przez to święte.

W czasie namaszczenia ołtarza śpiewa się obecnie Psalm 45 z antyfoną: *Bóg Cię namaścił olejkiem radości*³⁷. Psalm ten jest pieśnią opiewającą zaślubiny Króla ze swoją Oblubienicą. Ołtarz jest poświęconą komnatą nowożeńców, którą Bóg przygotowuje przez święte namaszczenie. Na ołtarzu dokonują się zaślubiny Chrystusa z Kościołem³⁸. *Obrzędy* dają jeszcze możliwość śpiewania w czasie

³⁵ OPKO, n. 49, s. 146.

³⁶ I. de la P o t e r i e, *Namaszczenie*, w: STB, s. 516n.

³⁷ OPKO, n. 50, s. 147.

³⁸ D. F o r s t n e r, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 374.

namaszczenia Psalmu 118 lub odpowiedniej pieśni. Szczególnie wymowne jest tu zdanie: *Kamień odrzucony przez budujących stał się kamieniem węgielnym* (Ps 118,22). Kamieniem tym jest Chrystus (Mt 21,42; Dz 4,11; Ef 2,20). On też jest prawdziwym ołtarzem³⁹, na którym dokonuje się Ofiara. Ołtarz jest też miejscem paschalnej uczty i centrum dziękczynienia⁴⁰. Poprzez namaszczenie nabiera on znaczenia symbolicznego. *Chrystus, Głowa Kościoła, został namaszczony przez Ojca Duchem Świętym, zaś członki Kościoła zostały namaszczone Nim w czasie chrztu i bierzmowania*⁴¹.

W dosyć specyficzny sposób wylanie oleju na ołtarzu interpretuje Pseudo-Dionizy Areopagita (†V w.). Píše on, że poświęcenie boskiego ołtarza dokonuje się przez wylanie nań poświęconego oleju. Najdoskonalszym ołtarzem jest sam Chrystus, *na którym dokonuje się tearchiczne poświęcenie intelektów boskich i na którym poświęceni i mistycznie ofiarowani* (Ps 51,21) *otrzymujemy – wedle słów Pisma – do Niego dostęp* (Rz 5,2; Ef 2,18; J 17,19); *musimy przeto objąć nadnaturalnym wzrokiem ten najświętszy ołtarz (na którym wszystko się poświęca i uświęca) wtedy, gdy otrzymuje on właśnie swoją konsekrację najświętszym olejem. Przecież to przenajświętszy Jezus poświęca się dla nas, napelnia nas wszelkim uświęceniem i ofiarowuje nam szczerze, jako dzieciom Boga, owoce swojego zbawczego działania*⁴². W innym miejscu Pseudo-Dionizy pisze: *Symboliczna zawartość świętego oleju ukazuje nam w pewnego rodzaju postaci to, co bezpostaciowe, dowodząc w figuratywny sposób, że Jezus jest płodnym źródłem boskich wonności, że to On sam, na miarę Boskiej zwierzchności, rozlewa na intelekty szczególnie upodobnione do Boga najbardziej boskie wonie. One wypełniają je najbardziej rozkoszną błogością, otwierają na przyjęcie świętych darów i żywią pokarmem neotycznym*⁴³.

Z kolei Honoriusz z Autun (†1145) powiada, że biskup wylewa olej na ołtarz, czyniąc krzyż w środku i na czterech jego rogach, ponieważ Chrystus wylał na pierwotny Kościół Jerozolimski Ducha Świętego⁴⁴.

Według dawnego obrzędu, w kamiennej mensie ołtarza wykuwano pięć krzyżyków, symboli pięciu ran Chrystusa i namaszczano ołtarz w środku i na czterech rogach, w miejscach, gdzie były krzyżyki. Namaszczenia dokonywano olejami katechumenów i krzyżma⁴⁵. Potem biskup wylewał te oleje na mensę i całą ją namaszczał⁴⁶. Ponadto namaszczał jeszcze miejsce, w którym miały być złożone

³⁹ OPKO, n. 2, s. 116.

⁴⁰ *Tamże*, n. 3, s. 117.

⁴¹ Cz. Krakowiak, *Dedykacja...*, s. 365.

⁴² Pseudo-Dionizy Areopagita, *Hierarchia kościelna* IV, 12, w: *Pisma teologiczne*, tłum. M. Dziewiska, Kraków 1999, s. 163n.

⁴³ *Tamże*, IV, 4, s. 159.

⁴⁴ Honoriusz z Autun, *Gemma animae* III, 1, PL 172, kol. 594 B-C.

⁴⁵ PR, s. 458-463.

⁴⁶ *Tamże*, s. 464.

relikwie i ich kamienne przykrycie, a także przód ołtarza i złączenie mensy z podstawą. Namaszczenie mensy ołtarza krzyżmem oznacza, że ołtarz staje się w pełni symbolem Chrystusa jako namaszczonego przez Ojca Duchem Świętym i ustanowionego najwyższym Kapłanem, składającym na ołtarzu siebie samego w ofierze za zbawienie wszystkich ludzi⁴⁷.

IV. SPALANIE KADZIDŁA I OKADZENIE

Po namaszczeniu na ołtarzu umieszcza się kociołek do spalania kadzidła, można też na nim wysypać większą ilość kadzidła, do którego wtyka się świeczki. Biskup wrzuca kadzidło do kociołka albo małą świecą podpala kadzidło przygotowane na ołtarzu. Przy tej czynności mówi: *Niech nasza modlitwa wznosi się przed Tobą, Panie, jak kadzidło. A jak ta świątynia napelnia się miłą wonią, tak niech Twój Kościół promieniuje świętością Chrystusa*⁴⁸. Pierwsza część tej formuły nawiązuje do wersetu z Psalmu: *Niech moja modlitwa będzie stale przed Tobą jak kadzidło* (Ps 141,2). Psalmista porównuje modlitwę do codziennej ofiary składanej w świątyni (Wj 29,39; Lb 28,4). Jest tu też pewien związek z ołtarzem kadzenia u Izraelitów, na którym spalano kadzidło rano i wieczorem (Wj 30,1-10). Podobnie interpretuje dym kadzideł Jan w Apokalipsie: *I przyszedł inny anioł, i stanął na ołtarzu, mając złote naczynie na żar, i dano mu wiele kadzideł, aby dał je w ofierze jako modlitwy wszystkich świętych, na złoty ołtarz, który jest przed tronem. I wzniosł się dym kadzideł, jako modlitwy świętych, z ręki anioła, przed Bogiem* (Ap 8,3-4). Dym kadzideł symbolizuje modlitwy świętych (por. Ap 5,8), modlitwy całego Kościoła, które zostają przyjęte przez Boga. Wymaga się tutaj żaru ofiary Chrystusa i współdziałania wiernych⁴⁹.

Z perykopy Ap 8,3-4 utworzono dwie antyfony, które śpiewa się wraz z Psalmem 138 podczas okadzania ołtarza. Ogień i kadzidło mają symbolicznie wyrażać tajemnicę dokonującą się na ołtarzu. Ogień przypomina ofiarę całopalną, ale także posiada relację do Zesłania Ducha Świętego przez Chrystusa na Kościół (Dz 2,1-3). Natomiast miła Bogu woń kadzidła wypływa z ofiary paschalnej Chrystusa, na co wskazuje zachęta św. Pawła: *Postępujcie drogą miłości, bo i Chrystus was umiłował i samego siebie wydał za nas w ofierze i dani na wdzięczną wonność Bogu* (Ef 5,2).

Biblia często mówi o spalanych ofiarach, które stawały się miłą wonią dla Pana (Kpł 1,9,17; Lb 29,1-36). Również woń kadzidła uchodziła za przyjemną (Syr 39,14; 45,16). Zapach unoszącego się kadzidła jest wyrazem uwielbienia, którym

⁴⁷ B. S n e l a, *Ołtarz – święty stół Pana*, CT 41(1971) f. 3, s. 115.

⁴⁸ OPKO, n. 53, s. 149.

⁴⁹ A. J a n k o w s k i, *Apokalipsa świętego Jana. Wstęp – przekład z oryginału, komentarz*, Poznań 1959, s. 184n.

darzy się Boga. Spalanie kadzidła oznacza uwielbienie i zarazem przebłaganie Boga (1 Krl 22,14; 1 Mch 1,55). Kadzidło i jego zapach oznaczają doskonały kult, bezkrwawą ofiarę, którą złożą Bogu wszystkie narody w czasach ostatecznych (Ml 1,11; Iz 60,6; por. Mt 2,11)⁵⁰.

Wznoszący się dym, podobny do obłoku, przypomina modlitwę wznoszącą się do nieba, jak wznoszą się ręce w geście ofiarowania⁵¹. Palenie kadzidła jest gestem adoracji i równa się składaniu ofiary. Zapach kadzidła niesie z sobą element radości, dziękczynienia i piękna. Przy poświęceniu kościoła i ołtarza kadzidło symbolizuje ogień biblijny, zstępujący z nieba, by spalić ofiary, jako znak akceptacji przez Boga (2 Krn 7,1; 1Krl 18,38)⁵².

Euzebiusz z Cezarei pisze o jedynym i świętym ołtarzu w bazylice, przy którym stoi Jezus przyjmujący od wszystkich wonne kadzidło i bezkrwawe ofiary modlitw i składa je Ojcu niebieskiemu⁵³.

Patriarcha Konstantynopola, Germanos (†733), powiada, że kadzidło stosowane w czasie ofiarowania darów eucharystycznych symbolizuje Ducha Świętego. Ogień kadzidła jest obrazem Jego Bóstwa, a unoszący się w powietrzu miły zapach jest znakiem Jego obecności⁵⁴. Miłą wonią dla Boga jest naród przez Niego zgromadzony, by Jemu służył (Ez 20,40n).

Kadzidło ma również działanie egzorcystyczne, czyli oczyszczające od wpływów i zasadzek diabła⁵⁵. Nowe *Obrzędy* wyjaśniają, że *kadzidło spala się na ołtarzu, aby ukazać, że Ofiara Chrystusa, która w tym misterium wciąż jest obecna, wznosi się do Boga jako słodka woń. Ma to również wyrazić myśl, że modlitwy wiernych, pełne błagań i wdzięczności, docierają do tronu Boga. Okadzenie wnętrza kościoła wskazuje, że przez poświęcenie stał się on domem modlitwy. Przede wszystkim jednak okadza się lud Boży, gdyż on jest świątynią żywą, w której każdy wierny jest duchowym ołtarzem*⁵⁶.

V. NAKRYCIE OŁTARZA

Nakryciu ołtarza nie towarzyszy żadna formuła. Po okadzeniu usługujący wycierają mensę ołtarza i mogą na nią nałożyć nieprzemakalne płótno lub ceratę,

⁵⁰ G. B e c q u e t, *Wonność*, w: STB, s. 1073.

⁵¹ S. R o s s o, *Eléments naturels*, w: D. S a r t o r e, A. T r i a c c a (red.), *Dictionnaire encyclopédique de la liturgie*, t. 1, Brepols 1992, s. 315.

⁵² *Tamże*.

⁵³ E u z e b i u s z z C e z a r e i, *Historja kościelna* X, 4, 68, tłum. A. L i s i e c k i, POK 3, Poznań 1924, s. 443.

⁵⁴ G e r m a n o s, *Historia mystica ecclesiae catholicae*, PG 98, kol. 383-453; J. C z e r s k i, *Boska liturgia św. Jana Chryzostoma. Wprowadzenie liturgiczno-biblijne do liturgii eucharystycznej Kościoła Wschodniego*, Opole 1998, s. 110.

⁵⁵ D. F o r s t n e r, *dz. cyt.*, s. 220.

⁵⁶ OPKO, n. 16b, s. 31.

następnie nakrywają ołtarz obrusem. Można też go przyozdobić kwiatami, ustawić lichtarze ze świecami i krzyż⁵⁷. *Obrzędy* mówią również o możliwości użycia lnianego obrusu nasyczonego woskiem i o drugim obrusie, bez precyzowania jego koloru i materiału⁵⁸.

Nakrycie ołtarza wskazuje, że jest on stołem Pańskim, *do którego wszyscy wierni przychodzą z radością, by posilić się Bożym pokarmem, czyli Ciałem i Krwią ofiarowanego Chrystusa*⁵⁹. W dawnym obrzędzie przed nakryciem ołtarza biskup dokonywał błogosławieństwa obrusów, naczyń i ozdób ołtarzowych⁶⁰.

Przez wieki Kościół dopuszczał do użytku jedynie obrusy lniane lub konopne, z wybielonego płótna⁶¹. Motywem do stosowania tylko takich obrusów był tekst z Ewangelii św. Mateusza, nawiązujący do Ciała Chrystusa: *Józef zabrał ciało, owinął je w czyste płótno i złożył w swoim nowym grobie, który kazał wykuć w skale* (Mt 27,59n). Ponadto len uchodzi za symbol czystości ciała i duszy⁶². Biały kolor obrusów oznacza niebiańską barwę szat Chrystusa (por. Mk 9,3) i szat Jego Oblubienicy (Ap 19,8). Kolor ten w świecie Biblii towarzyszy świętom i jest przejawem ludzkiej radości.

Obrzędy święceń subdiakonatu zawierały pouczenie biskupa, w którym wyjaśniano, że ołtarzem świętego Kościoła jest sam Chrystus, zaś obrusy i korporały ołtarza są członkami Chrystusa, czyli wiernymi Boga, którzy ozdabiają Pana jak drocenne szaty⁶³.

Wiele światła na symbolikę obrusów ołtarzowych rzucają wyjaśnienia praktyki obnażania ołtarza po zakończeniu wielkoczwartkowej liturgii. Jest to pozostałość praktyki trwającej do VII wieku, zgodnie z którą nakrywano ołtarz przed Mszą św., a po jej zakończeniu obrus zdejmowano. W Średniowieczu tę czynność tłumaczono symbolicznie – jako opuszczenie Jezusa przez apostołów w momencie Jego aresztowania⁶⁴, albo też jako przypomnienie obnażenia Jezusa z szat przed ukrzyżowaniem (por. J 19,24)⁶⁵.

Honoriusz z Autun o tej wielkoczwartkowej czynności pisze: *Dziś ołtarz jest obnażany i trzeciego dnia nakrywany. Ołtarzem jest Chrystus, szatami są apostołowie. I ponieważ dziś pozostawiwszy Chrystusa, uciekli, ołtarz pozostawili jakby nagim*⁶⁶. Z kolei Jan Belet (†1190) widzi w obnażeniu ołtarza roz-

⁵⁷ *Tamże*, n. 54, s. 151.

⁵⁸ *Tamże*, n. 27, s. 126.

⁵⁹ *Tamże*, n. 16c, s. 31.

⁶⁰ PR, s. 479.

⁶¹ A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*, t. 1, Warszawa 1897, s. 364.

⁶² *Tamże*.

⁶³ PR, s. 41.

⁶⁴ Amalarius, *Liber officialis* I, 12, 53; S. Czerwik, *Liturgia Mszy Wieczery Pańskiej*, w: J. Nowak (red.), *Święte Triduum Paschalne*, Kielce 2001, s. 30.

⁶⁵ Por. W. Durandus, *Rationale divinorum officiorum* I, 6. 76, 3; S. Czerwik, *dz. cyt.*, s. 30.

⁶⁶ Honoriusz z Autun, *Gemma animae* III, 3, 86, PL 172, kol. 665 C.

bieranie przez żołnierzy z szat Chrystusa w czasie Jego męki. Również za szatę w pewnym sensie uważa apostołów ozdabiających Chrystusa, przez których Jego imię było uwielbione. Ołtarz obnaża się, ponieważ Chrystus został opuszczony przez uczniów⁶⁷.

W Kościele Wschodnim na ołtarzu znajdują się dwa obrusy, które mają również znaczenie symboliczne. Z czterech stron ołtarza zwisają cztery *opony*, na których są obrazy i imiona czterech ewangelistów, co oznacza, że ołtarz reprezentujący widzialny Kościół składa się z wiernych, których Chrystus wezwał przez czterech ewangelistów. Na mniejsze kładzie się lniany obrus, który przypomina całun owijający ciało Chrystusa. Na nim leży inny obrus, niekiedy z jedwabiu, wyobrażający chwalebne zmartwychwstanie i chwałę Chrystusa⁶⁸.

W oparciu o powyższe opinie można stwierdzić, że nakrycie ołtarza może symbolizować szaty, w które był ubrany Jezus; może to być nawiązanie do całunu, który okrywał Jego ciało; może też symbolizować apostołów i wiernych, którzy otaczają Chrystusa.

Pozostaje tu jeszcze wyjaśnienie symboliki ozdabiania ołtarza kwiatami i stawiania na nim lub obok niego krzyża. Ozdabianie ołtarza kwiatami może oznaczać Chrystusa otoczonego przez wiernych Kościoła⁶⁹. Kwiatem jest Chrystus, który wyrósł z korzenia Jessego (por. Iz 11,1). Kwiatem jest Jego Oblubienica, Kościół, którą określa się jako narcyz i lilia (Pnp 2,1-2).

Św. Zenon z Werony, witając Wielkanoc, widzi w niej wiosnę, która budzi kwiaty do życia: *Święty źródł (chrztu) winniśmy uważać za wiosnę. Z jego bogatego łona, zapłodnionego nie przez ciepły wiatr zachodni, lecz przez Ducha Świętego, rodzą się preczyste kwiaty Kościoła – słodkie dzieci nasze, obdarzone odmiennymi darami Bożymi, ale tym samym narodzeniem, dzięki świętej wierze wydają Boską woń*⁷⁰.

Ojcowie Kościoła porównują Kościół do kwitnącego ogrodu i do niebieskiego raj. Kwiaty przy ołtarzu są hołdem składanym Panu⁷¹. Potrafią one uwrażliwić człowieka na piękno i język symboli i pomagają odkryć coś z tajemnicy Chrystusa⁷².

Szczególnie wymowną symbolikę zawierają róże, lilie i fiołki⁷³. Róża symbolizuje w chrześcijaństwie męczeństwo. Jej symbolikę odnoszono więc do męczenników, do męki Chrystusa, a także widziano w niej Maryję jako *różę wśród cierni*. Jest też ona znakiem duchowej radości. Z lilią łączy się dziewictwo i nieskazi-

⁶⁷ Jan Beletth, *Rationale divinatorum officiorum* 104, PL 202, kol. 109 B-C.

⁶⁸ A. Nowowiejski, *dz. cyt.*, s. 268; por. H. Paprocki, *Modlitwy liturgiczne*, w: Św. Jan Chryzostom, *Wybór pism*, PSP 13, Warszawa 1974, s. 25, przyp. 64.

⁶⁹ Por. D. Forstner, *dz. cyt.*, s. 185.

⁷⁰ Św. Zenon z Werony, *Tractatus* II, 45, PL 11, kol. 501.

⁷¹ D. Forstner, *dz. cyt.*, s. 186.

⁷² F. Platania, *Dekoracja kwiatowa w liturgii*, Kielce 2002, s. 15.

⁷³ Por. D. Forstner, *dz. cyt.*, s. 186-193.

telność. Porównuje się ją do Chrystusa, do Maryi i staje się ona atrybutem świętych dziewic. Fiołki symbolizują pokorę. W Średniowieczu Maryja zostaje nazwana Fiołkiem pokory. Kwiat ten stał się również symbolem świętych wyznawców.

Gdy chodzi o symbolikę stawiania na ołtarzu krzyża, to warto tutaj nawiązać do wyjaśnienia podanego przez Honoriusza z Autun: *Krzyż stawia się na ołtarzu z trzech powodów: po pierwsze dlatego, że zatknięty w domu Bożym jakby w królewskim mieście, jest znakiem naszego Króla, po to aby mógł być czczony przez żołnierzy. Po drugie, aby nieustannie ukazywał Kościołowi mękę Chrystusa. Po trzecie, aby lud chrześcijański naśladował Chrystusa przez umartwienie swego ciała ze złych poządliwości* (Ga 5,17)⁷⁴.

VI. OŚWIETLENIE OŁTARZA

Biskup podaje diakonowi zapaloną świecę i mówi: *Niech na ołtarzu zająśnieje światło Chrystusa i niech ogarnie uczestników Uczty Pańskiej*⁷⁵. Diakon zapala świece oraz zapala się wszystkie lampy umieszczone dokoła ołtarza. Z ołtarza rozchodzi się światło na całą świątynię jako znak radości, przypominając obrzęd światła Wigilii Paschalnej⁷⁶. W czasie iluminacji śpiewa się Psalm 27 z antyfoną. *Obrzędy* proponują jedną z dwóch antyfon do wyboru: *U Ciebie, Panie, jest źródło życia i w Twojej światłości ujrzymy światło*; albo: *Pan moim światłem i zbawieniem moim*. Pierwsza antyfona pochodzi z Psalmu 36,10, gdzie światłem płynącym od Boga na człowieka jest życie i zbawienie (por. Ps. 49,20; Hi 3,16; Jr 13,16). Drugą antyfonę zaczerpnięto z Psalmu 27,1, w którym światło oznacza zbawcze działanie Boże.

Głównym powodem wprowadzenia światła do liturgii był brak światła naturalnego, cześć dla Eucharystii, podkreślenie świetności obrzędów, wzniesienie umysłów i serc wiernych ku niebiosom i zwrócenie uwagi na Chrystusa, który jest wiecznym i niegasnącym światłem⁷⁷.

W IV wieku spotyka się na Wschodzie zapalenie świec w czasie czytania Ewangelii Zwyczaj ten został przyjęty przez Zachód w V wieku. Palenie świec w czasie całej Mszy św. wprowadza się w VII wieku, ale wówczas świece stawiano przed ołtarzem⁷⁸. W płonących świecach widziano radość i uwielbienie Chrystusa, prawdziwego światła⁷⁹. Od XI wieku świece są stawiane na ołtarzu. Oparciem teologicznym dla tej praktyki stał się tekst o dwóch świadkach z Apokalipsy, którzy są *dwoma drzewami oliwnymi i dwoma świecznikami, co stoją*

⁷⁴ Honoriusz z Autun, *Gemma animae* III, 1, 135, PL 172, kol. 587 A; S. Kobielus, *Krzyż Chrystusa. Od znaku i figury do symbolu i metafory*, Warszawa 2000, s. 170n.

⁷⁵ OPKO, n. 55, s. 151.

⁷⁶ J. E venou, *Le nouvel rituel de la dédicace*, LMD 134 (1978), s. 100.

⁷⁷ Por. A. Nowowiejski, dz. cyt., s. 457.

⁷⁸ *Tamże*, s. 470n.

⁷⁹ *Tamże*, s. 483.

przed Panem ziemi (Ap 11,4). Ci świadkowie mogą symbolizować czołowe postacie ze Starego Testamentu oraz apostołów Chrystusa⁸⁰.

Papież Innocenty III (†1216) widzi w dwóch świecznikach na ołtarzu dwa narody (żydowski i pogański) radujące się z narodzenia Jezusa. Pisze on: *Dla podkreślenia radości dwu narodów cieszących się z narodzenia Chrystusa, stawia się na rogach ołtarza dwa świeczniki z zapalonymi płomieniami, między nimi zaś krzyż*⁸¹.

Honoriusz z Autun w kazaniu z okazji oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny widzi w świecy człowieczeństwo Chrystusa, a w jej świetle Jego Bóstwo⁸². Natomiast Hildebert z Tours (†1135) w świetle świecy widzi Chrystusa zrodzonego z Dziewicy, a w jej wosku dostrzega dziewictwo Maryi⁸³.

Obrzędy mówią jeszcze o lampach umieszczonych dokoła ołtarza. Lamy były już stosowane w kulcie starotestamentalnym (Wj 25,37; 27,20n; 37,23; 40,4; Lb 8,2n). Symbolizowały one obecność Bożą (2 Sm 22,29; Prz 20,27) i słowo Boże (Ps 119,105).

W przypowieściach Jezusa lampa jest symbolem czuwania i gotowości (Mt 25,1-13; Łk 15,8n). Chrześcijanie pierwotnego Kościoła palili lampy podczas Eucharystii (Dz 20,7-9). W apokaliptycznej wizji nieba Jan zauważa siedem lamp ognistych, które płoną przed tronem Boga i lampy te są siedmioma duchami Boga (Ap 4,5). Nowe Jeruzalem oświetla chwała Boga, zaś jego lampą jest Baranek (Ap 21,23), który jest Bogiem (Ap 22,5).

Symbolika światła w Biblii jest bardzo rozległa. Światło jest dziełem Boga (Rdz 1,4) i jest ono znakiem ukazującym coś z Boga ((Ps 4,7; 104,2; Mdr 7,26; Dn 2,22). Bóg dzieli się swoim światłem z człowiekiem i oświeca narody (Iz 2,5). Prawdziwą światłością jest Chrystus i Jego światłość oświeca każdego człowieka (J 1,9). On o sobie powiada: *Ja jestem światłością świata. Kto idzie za Mną, nie będzie chodził w ciemności, lecz będzie miał światło życia* (J 8,12). Chrystus jest światłem na oświecenie pogan (Łk 2,32). Jego światłość jest niesiona ludziom przez apostołów (Mt 5,16), którzy stali się synami światłości (J 12,36). Również wszyscy wierni są synami światłości (1 Tes 5,5).

W perykopalach apokaliptycznych Biblii światło jest symbolem zbawienia, wybawienia, ocalenia, radości, nowego życia, spustoszenia. Jest ono symbolem nieśmiertelności, życia i zmartwychwstania, sądu i obecności Boga⁸⁴.

Wydaje się, że warto tu jeszcze nawiązać do przepisów liturgicznych mówiących o nakryciu ołtarza. Ogólne wprowadzenie zawarte w Mszałe z 2002 r. mówi:

⁸⁰ Por. A. Jankowski, *dz. cyt.*, s. 198.

⁸¹ Innocenty III, *De sacro altaris mysterio* II, 21, PL 217, kol. 811 A-B; S. Kobielus, *dz. cyt.*, s. 170.

⁸² Honoriusz z Autun, *Speculum Ecclesiae* III, PL 172, kol. 852 B.

⁸³ Hildebert z Tours, *Sermones de Sanctis* 56, PL 171, kol. 611 D.

⁸⁴ M. Szczepaniak, *Symbolika światła w Apokalipsach Starego Testamentu i w Apokalipsie świętego Jana*, Poznań 2001, s. 117-128 i 133.

Ołtarz ma być nakryty przynajmniej jednym obrusem. Na ołtarzu lub obok niego na czas każdej celebracji stawia się przynajmniej dwa świeczniki z zapalonymi świecami; może ich być więcej: cztery lub sześć, zwłaszcza w niedzielę albo obowiązuje święto lub, gdy celebruje biskup diecezjalny, siedem. Również na ołtarzu lub w jego pobliżu ma się znajdować krzyż z wizerunkiem Chrystusa ukrzyżowanego. Świeczniki i krzyż można też wnieść w procesji na wejście. Na ołtarzu można położyć księgę Ewangelii, odrębną od księgi innych czytań, jeśli się jej nie przynosi w procesji na wejście⁸⁵.

VII. SPRAWOWANIE EUCHARYSTII

Z poświęceniem ołtarza ściśle łączy się sprawowanie Eucharystii⁸⁶. Nie można więc poświęcać ołtarza, pomijając Eucharystię; jest ona bowiem główną i najstarszą częścią całego obrzędu⁸⁷. Ołtarz ma służyć przede wszystkim do sprawowania Eucharystii, która w pewien sposób go uświęca, o czym mówił już św. Jan Chryzostom: *Godny podziwu jest ten ołtarz, bo chociaż z natury swej jest kamieniem, staje się święty, gdy tylko przyjmie Ciało Chrystusa*⁸⁸. Ścisły związek poświęcenia ołtarza ze sprawowaniem Eucharystii ukazuje własna prefacja oraz inne modlitwy formularza mszalnego⁸⁹.

W kolekcie jest nawiązanie do krzyża, który jest nazwany ołtarzem: *Boże, Ty chciałeś wszystko doprowadzić do swojego Syna wywyższonego na ołtarzu krzyża...*(por. Flp 2,9; J 12,32)⁹⁰. W tradycji Kościoła istniało przekonanie, że krzyż Chrystusa jest prototypem ołtarza⁹¹. Św. Jan Chryzostom uznawał belkę krzyża za ołtarz: *A gdzie został ofiarowany, powiedz! Na wysokiej belce. Nowy to ołtarz na taką ofiarę, bo i ofiara jest nowa i niezwykła (...). Czy widziałeś jak stał się ofiarą i ofiarnikiem, a ołtarzem był krzyż?*⁹². Św. Tomasz z Akwину powiada: *Podobnie jak celebra omawianego sakramentu [Eucharystii] uzmysławia Mękę Chrystusa Pana, tak ołtarz przedstawia Jego krzyż, miejsce immolacji Chrystusa w Jego własnej postaci*⁹³. Na ołtarzu poświęconym Bogu wierni są obdarzani pokarmem eucharystycznym i przemieniani przez Ducha Świętego. Modlitwa nad darami ma charakter epiklezy i jest prośbą skiero-

⁸⁵ *Institutio Generalis Missalis Romani*, n. 117, w: *Missale Romanum*, s. 45.

⁸⁶ OPKO, n. 23, s. 124.

⁸⁷ Por. V i g i l i u s Pp., *Epistula ad Profuturum episcopum* IV, PL 81, kol. 832.

⁸⁸ Św. J a n C h r y z o s t o m, *Homilia XX in Cor.*, 3, PG 61, kol. 540.

⁸⁹ OPKO, n. 23, s. 124; n. 60, s. 157n.

⁹⁰ *Tamże*, n. 39, s. 133.

⁹¹ S. K o b i e l u s, *dz. cyt.*, s. 169.

⁹² Św. J a n Z ł o t o u s t y, *Homilia I o krzyżu i łotrze*, w: *Dwadzieścia homilij i mów*, tłum. T. S i n k o, Kraków 1947, s. 163.

⁹³ Św. T o m a s z z A k w i n u, *Suma teologiczna*, t. 28, *Eucharystia* III, 83, c. 1, ad 2, tłum. S. P i o t r o w i c z, London 1974, s. 209.

waną do Boga, aby Duch Święty zstąpił na ołtarz, uświęcił dary i oczyścił serca wiernych⁹⁴.

W embolizmie prefacji jest podkreślone Kapłaństwo Chrystusa i Jego Ofiara, którą złożył na ołtarzu krzyża. Poświęcony ołtarz jest miejscem świętym ze względu na składaną na nim ofiarę Chrystusa, oddawanie chwały Bogu i dokonujące się nasze odkupienie. Przy nim wierni są karmieni Ciałem Chrystusa i stanowią jeden Kościół. Tutaj też czerpią Ducha Bożego, który wypływa ze źródeł Chrystusa jako duchowej skały (por. 1 Kor 10,4), *przez co sami stają się ofiarą świętą i żywym ołtarzem*⁹⁵.

Modlitwa po Komunii jest prośbą skierowaną do Boga, abyśmy zawsze trwali przy Jego ołtarzach i aby zjednoczył nas w wierze i miłości, abyśmy – dzięki Ciału Chrystusa – w Niego się przemieniali⁹⁶. O takiej przemianie św. Augustyn powiada: *Jeżeli dobrze przyjęliście Ciało Pańskie, to staliście się tym, co do serc swoich przyjęliście, tzn. Chrystusem. Apostoł bowiem mówi: „Bo wielu nas jest jednym chlebem i jednym ciałem”* (1 Kor 10,17)⁹⁷.

ZAKOŃCZENIE

Liczne czynności towarzyszące poświęceniu ołtarza pomagają wniknąć w rozległą symbolikę odnoszącą się do ołtarza i jego relacji do Boga i ludu Bożego.

Pokropienie wodą wiernych i ołtarza, jako obrzęd wprowadzający do poświęcenia, oznacza uwolnienie od wpływów zła i przeznaczenie dla Boga. Złożenie relikwii pod ołtarzem symbolizuje uczestnictwo Świętych w męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa, a także ich zwycięstwo nad grzechem oraz wstawienictwo w Kościele. Namaszczenie krzyżem wskazuje, że ołtarz jest symbolem Chrystusa, który jest Mesjaszem namaszczonym przez Ojca Duchem Świętym i ustanowionym najwyższym Kapłanem, aby składał ofiarę za zbawienie świata. Na ołtarzu spala się kadzidło, aby symbolicznie ukazać Ofiarę Chrystusa, która wznosi się do Boga jako słodka woń. Oznacza ono również modlitwy wiernych, jest gestem czci, radości i dziękczynienia. Nakrycie ołtarza obrusem może oznaczać apostołów i wiernych otaczających Chrystusa; obrus może również symbolizować całun okrywający Ciało Chrystusa. Nakryty ołtarz oznacza też, że jest on stołem przygotowanym do uczyty eucharystycznej. Głęboką symbolikę mają także kwiaty i krzyż stojące na ołtarzu lub obok niego. Oświetlenie ołtarza wskazuje na Chrystusa, który jest światłością świata oświecającą każdego człowieka. Ofiara eucharystyczna składana na ołtarzu uświęca ołtarz, uświęca lud Boży i jest oddawaniem chwały Bogu.

⁹⁴ OPKO, n. 59, s. 153.

⁹⁵ *Tamże*, n. 60, s. 158.

⁹⁶ *Tamże*, n. 62, s. 159n.

⁹⁷ Św. Augustyn, *Kazanie 227 o Komunii świętej*, w: *Wybór pism*, tłum. E. Staniula, PSP 12, Warszawa 1973, s. 259.